

4 Sportdeelname

Annet Tiessen-Raaphorst en Remko van den Dool (SCP)

In dit hoofdstuk zijn de volgende kernindicatoren uitgewerkt:

kernindicator	operationalisatie	uitkomst (%)	trend in de afgelopen 10 jaar
sportparticipatie	aandeel van de bevolking dat regelmatig aan sport doet	75 ^a	lichte stijging ^b
	sport 12x per jaar of vaker		
sportparticipatie gehandicapten	wekelijkse sportdeelname	56 ^c	lichte stijging ^c
	aandeel van de mensen met een (fysieke) handicap/chronische aandoening dat regelmatig aan sport doet		
sportparticipatie gehandicapten	sport 12x per jaar of vaker	64 ^a	–
	wekelijkse sportdeelname	34 ^c	lichte stijging ^c
clublidmaatschap	aandeel van de bevolking/sporters dat lid is van een sportvereniging	33 ^a	stabiel ^b

a Bron: SCP/CBS (VTO'12), 6-79-jarigen. De uitkomsten van het VTO zijn niet vergelijkbaar met eerdere uitkomsten uit het Aanvullend Voorzieningsgebruik Onderzoek (AVO). Het is daarom niet terecht te veronderstellen dat het doel van 75% sportparticipatie (NOC*NSF 2012) binnen bereik ligt. De sportdeelname is namelijk in de afgelopen 10 jaar zeer beperkt toegenomen (zie figuur 4.1).

b Bron: Mulier Instituut (OBIN'06-'13), 6-79-jarigen.

c Bron: CBS (GE'01-'13), 12-79-jarigen.

4.1 Sportdeelname als doel van beleid

De overheid, NOC*NSF en de sportbonden hebben de ambitie om meer mensen vaker te laten sporten (VWS 2011a, 2011b; NOC*NSF 2012a), omdat sportbeoefening bijdraagt aan een gezonde en actieve leefstijl en binding in de samenleving. De landelijke overheid heeft nog nooit zo veel geïnvesteerd in interventies voor sportbeoefening als in de afgelopen jaren (zie hoofdstuk 3). Samenwerking met sectoren als onderwijs, bedrijfsleven of zorg, en de inzet van buurtsportcoaches en sport- en beweeginterventies, moeten ertoe leiden dat meer mensen een leven lang sportief zijn. Resulteren deze interventies daadwerkelijk in een groei van de sportdeelname van Nederlanders?

In dit hoofdstuk staat die vraag centraal en belichten we diverse aspecten van de sportdeelname, zoals hoe vaak Nederlanders sporten, in welke sporttakken ze actief zijn, met wie ze sporten, in welk verband en of ze meedoen aan training en competitie.

De deelname vergelijken we naar diverse sociaal-demografische achtergrondkenmerken, met specifieke aandacht voor een lichamelijke beperking of chronische aandoening. De sportdeelname en het lidmaatschap van sportverenigingen bezien we ook in

Europees verband op basis van de recente Eurobarometer sport (Directorate-General for Education and Culture 2014). De informatie in dit hoofdstuk is gebaseerd op diverse databestanden: de gezondheidsenquête (GE) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), de Vrijtijdsomnibus (VTO)¹ van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en het CBS en de Gezondheidsmonitor Volwassenen van de GGD-en, het CBS en het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) (voor meer informatie over de databestanden, zie de bijlage bij dit rapport op www.scp.nl).²

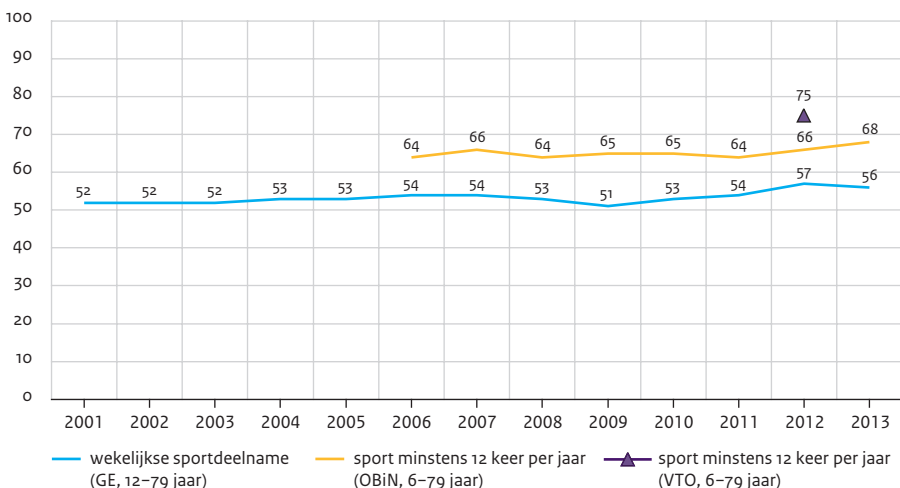
4.2 Deelname aan sport

Sportdeelname stijgt licht

De ontwikkelingen in sportdeelname waren tot 2007 positief (Kamphuis en Van den Dool 2008). Hoe is het sindsdien gegaan? De groei heeft zich doorgezet (figuur 4.1), zij het minimaal. In 2013 deed 56% van de 12-79-jarigen wekelijks aan sport. In 2007 was dit 54%. Als we kijken naar een lagere frequentie, namelijk minstens twaalf keer per jaar sporten (de zogenaamde Richtlijn Sportdeelname Onderzoek (RSO)-norm) dan voldoet 75% van de 6-79-jarige Nederlanders daaraan volgens de VTO 2012.³ Puur op basis van dit percentage zou men kunnen denken dat daarmee de ambitie van de sportsector ('van 65% naar 75%', zie hoofdstuk 3) gehaald is. Deze conclusie is echter niet terecht: het VTO-onderzoek is in 2012 voor het eerst uitgevoerd en blijkt ten opzichte van andere onderzoeken in een hoge sportdeelname te resulteren. Hiervoor zijn diverse methodologische verklaringen (zie Van den Dool et al. 2014). De uitkomsten zijn dus niet zonder meer met andere onderzoeken te vergelijken.

Figuur 4.1

Sportdeelname, bevolking 6-79 jaar, 2001-2013 (in procenten)

Bron: CBS (GE'01-'13); Mulier Instituut (OBiN'06-'13); SCP/CBS (VTO'12)

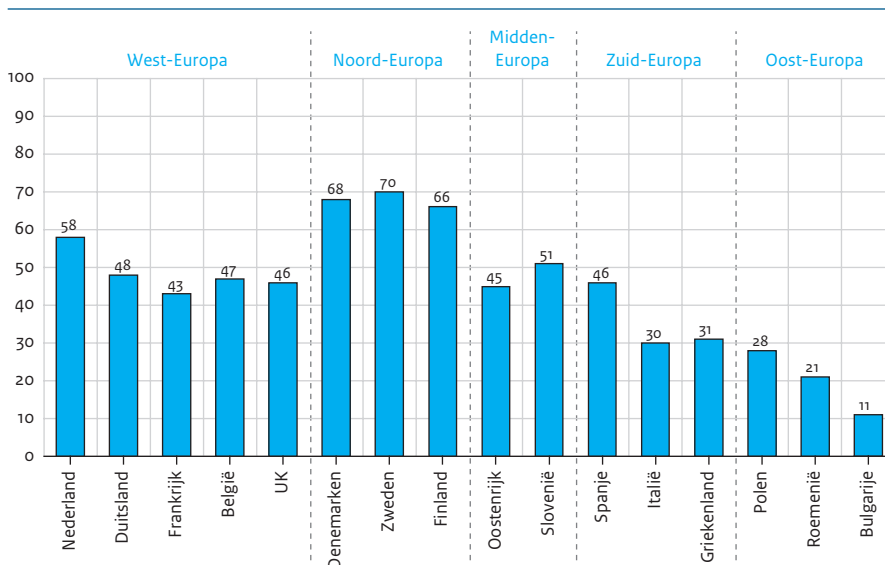
Daarom wijken we voor de trend van de RSO-norm uit naar een ander databestand, namelijk Ongevallen en Bewegen in Nederland (OBiN). Dit bestand laat tussen 2007 en 2013 een lichte stijging zien (zie ook Collard en Pulles 2014). Toekomstige metingen moeten duidelijk maken of deze lichte stijging zich doorzet.

Kader 4.1 Nederland in Europa

Hoe verhoudt ons land zich ten opzichte van andere Europese landen in het streven naar meer sportdeelname? Alleen de Denen, Zweden en Finnen doen vaker wekelijks aan sport (figuur 4.2).⁴ In de ons direct omringende landen (België, Duitsland, Verenigd Koninkrijk) ligt de wekelijkse sportdeelname beduidend lager. In de Europese Unie sport gemiddeld 41% van de bevolking van 15 jaar en ouder wekelijks (Directorate-General for Education and Culture 2014).

Figuur 4.2

Wekelijks of vaker sporten, bevolking 15 jaar en ouder, selectie van Europese landen, 2013 (in procenten)

Bron: Eurobarometer'14

Verschillen in sportdeelname naar sociaal-demografische kenmerken blijven bestaan

In 2008 constateerden Kamphuis en Van den Dool dat verschillende groepen in de samenleving meer waren gaan sporten; het grootst was de stijging bij de 50-plussers. Sociaal-economische verschillen bleken hardnekkig; mensen met een lager opleidingsniveau en een lager inkomen deden minder aan sport, evenals mensen met een handicap

of chronische aandoening. Anno 2013 is dit beeld nog hetzelfde (tabel 4.1). Leeftijd, opleidingsniveau en gezondheid waren en blijven belangrijke verklarende variabelen voor verschillen in sportdeelname (zie ook Tiessen-Raaphorst 2014a; Hendriksen en Hoogerwerf 2013). Een aantal relevante ontwikkelingen lichten we uit.

Jongeren doen meer aan sport dan ouderen, maar de verschillen worden steeds kleiner. De sportdeelname van 50-79-jarigen is tussen 2001 en 2013 toegenomen, terwijl die bij 12-19-jarigen gelijk is gebleven (Collard en Pulles 2014). De sportdeelname bij de laatste groep ligt al op een hoog niveau, waardoor toename moeilijker te realiseren zal zijn. Het opleidingsniveau is en blijft een belangrijke verklarende variabele voor het wel of niet aan sport doen (Tiessen-Raaphorst 2014a; Breedveld 2014). Ten opzichte van 2001 zijn de verschillen naar opleidingsniveau zelfs groter geworden. Meer hoger opgeleiden zijn aan sport gaan doen, terwijl dit voor middelbaar en lager opgeleiden – ondanks een piek in 2010 – niet het geval is.

Gezondheid is een belangrijke voorwaarde voor sportbeoefening: als je je niet fit voelt, lijkt sport al snel te veel of onbereikbaar. Daarnaast is gezondheid voor velen ook een doel van het sporten: veel mensen sporten om zich gezonder of fitter te voelen (Van den Dool et al. 2009). 10% van de bevolking van 12 tot en met 79 jaar vindt de eigen gezondheid matig of slecht (niet in tabel) en zij doen veel minder aan sport (30% in 2013) dan mensen met een goede gezondheid (59%, zie Tiessen-Raaphorst 2014a). Juist de gezonde mensen zijn tussen 2001 en 2013 meer aan sport gaan doen. Ook het hebben van een handicap houdt nog altijd verband met een lagere sportdeelname. Mensen met een matige of ernstige fysieke handicap (34%) doen veel minder aan sport dan gezonde mensen (63%). In 2013 doen meer mensen met een matige of ernstige fysieke handicap aan sport dan in 2001. De trendlijn vertoont echter wel veel schommelingen.

De levensfase waarin men verkeert, houdt verband met sportdeelname. De drukte van een gezin met kleine kinderen leidt tot minder sporten door de ouders (Tiessen-Raaphorst 2014b). Vooral op oudere leeftijd heeft een partner een positief verband met sportdeelname: meer paren van 40 jaar en ouder sporten dan alleenstaande 40-plussers. Samen is het gemakkelijker op pad te gaan dan alleen (Van den Dool 2014a). Deels zal dit ook samenhangen met de leeftijd: alleenstaanden zijn gemiddeld ouder dan paren van 40 jaar en ouder.

De sportdeelname van niet-westerse migranten bleef lange tijd achter bij die van westerse migranten en autochtone Nederlanders. In 2013 is dit verschil niet meer significant. Doordat meer niet-westerse migranten tot de tweede generatie gaan behoren, ze meer thuisraken in de Nederlandse sportcultuur en ze gemiddeld een hoger opleidingsniveau bereiken dan hun ouders, stijgt de sportdeelname (Vogels 2014). Beperking van de gezondheidsenquête is dat migranten er niet representatief in vertegenwoordigd zijn. Migrantengroepen die de Nederlandse taal niet machtig zijn, bijvoorbeeld, zijn beperkt bevraagd. Specifiek onderzoek onder niet-westerse migranten laat wel verschil zien tussen autochtonen en niet-westerse migranten. Vooral de sportdeelname van Marokkaans- en Turks-Nederlandse vrouwen blijft achter, terwijl Antilliaans- en Surinaams-Nederlandse jongeren evenveel of meer sporten dan autochtone jongeren (Vogels 2014).

Tabel 4.1

Wekelijkse sportdeelname naar achtergrondkenmerken, bevolking 12-79 jaar, 2001-2013
(in procenten; n varieert tussen 5507 en 6543)

	2001	2003	2006	2009	2012	2013
totaal	52	52	54	51	57	56
geslacht						*
man	51	52	53	52	58	58
vrouw	54	51	55	51	56	53
leeftijd						*
12-19 jaar	77	79	79	78	75	74
20-34 jaar	63	58	64	62	66	63
35-49 jaar	52	51	54	53	57	59
50-64 jaar	43	43	46	43	49	50
65-79 jaar	29	32	32	32	41	36
opleidingsniveau (≥ 25 jaar)						*
lager (lo, vmbo, avo, mavo)	36	33	34	37	38	34
middelbaar (havo, vwo, mbo)	52	50	54	51	54	51
hoger (hbo, wo)	61	63	65	64	68	69
zelf ervaren gezondheid						*
uitstekend, (zeer) goed	55	55	57	54	60	59
matig/slecht	26	27	27	26	32	30
mate van fysieke handicap						*
geen	58	58	60	59	63	63
licht	46	44	48	44	51	49
matig/ernstig	29	31	34	28	36	34
gezinssituatie						*
alleenstaand, ≤ 40 jaar	68	65	69	71	67	71
paar, ≤ 40 jaar	62	62	63	65	71	71
gezin met kind(eren)	59	57	60	58	63	61
alleenstaande ouder	46	53	52	50	52	55
paar, ≥ 40 jaar	40	40	43	40	47	47
alleenstaand, ≥ 40 jaar	36	35	39	36	41	38
etniciteit						
autochtoon	51	50	-	50	58	57
westerse migranten	50	48	-	55	52	52
niet-westerse migranten	43	41	-	42	52	52

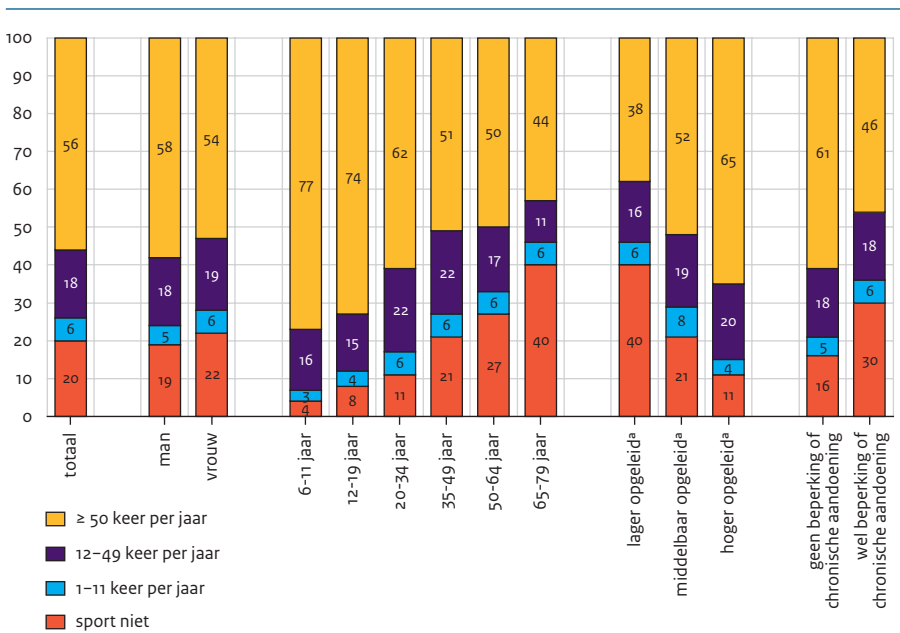
vet = significant verschil tussen 2013 en 2001 ($p < 0,05$); * = significant verschil binnen de groep ($p < 0,05$), alleen getoetst voor 2013, - = gegevens ontbreken

Niet-wekelijkse sporters vooral ouder en lager opgeleid

Bovenstaande cijfers gaan uit van wekelijkse sportparticipatie. Er is daarnaast een groep 6-79-jarige Nederlanders die wel aan sport doet, maar niet wekelijks (24%) en een groep die nooit sport (20%, figuur 4.3).⁵ Ook met deze verdere uitsplitsing van sportdeelname neemt het aandeel niet-sporters toe met het ouder worden, zijn lager opgeleiden vaker niet-sporter dan middelbaar en hoger opgeleiden en doen mensen met een chronische aandoening of beperking vaker niet aan sport dan gezonde mensen. Ook blijkt dat als Nederlanders aan sport doen, ze al snel vaker dan twaalf keer per jaar sportief actief zijn. Het aandeel mensen dat een tot elf keer per jaar sport is klein en er is geen verschil te zien naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau of het hebben van een beperking of chronische aandoening.

Figuur 4.3

Frequentie van sporten naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en het hebben van een beperking of chronische aandoening, bevolking 6-79 jaar, 2012 (in procenten; n = 3047)

a Opleidingsniveau alleen van mensen van 25 jaar of ouder. Verschillen tussen leeftijdsgroepen, opleidingsniveau en het hebben van een beperking of chronische aandoening zijn significant ($p < 0,05$).

Bron: SCP/CBS (VTO'12)

Gehandicaptensport

De sportdeelname door mensen met een handicap krijgt extra aandacht in het sportbeleid van de rijksoverheid (vws 2011b). Dit beleid is erop gericht het sportaanbod voor mensen die niet zonder meer kunnen deelnemen aan het reguliere aanbod te ondersteunen en te faciliteren. Daarbij is er vanuit beleid specifiek aandacht voor kinderen in het speciaal onderwijs (Special Heroes) en voor de ondersteuning van mensen die de overstap maken van een revalidatie-instelling naar sport en bewegen in de thuissituatie. Deze groepen vormen slechts een deel van alle Nederlanders met een handicap (zie hoofdstuk 2).

Gegevens over de sportdeelname door mensen met een handicap is niet voor alle typen handicap op vergelijkbare wijze en van vergelijkbare kwaliteit beschikbaar (Von Heijden et al. 2013). De gezondheidsenquête biedt wel goede informatie over mensen met een fysieke functiebeperking (motorisch, visueel of auditief, zie tabel 4.2), en daarbij kunnen we specifiek naar geslacht, leeftijd en opleidingsniveau kijken.

Tabel 4.2

Wekelijkse sportdeelname naar mate van fysieke handicap en enkele achtergrondkenmerken, bevolking 12-79 jaar, 2012 (in procenten)

	totale bevolking (n = 6271)	geen fysieke handicap (n = 3789)	lichte fysieke handicap (n = 1743)	matige/ernstige fysieke handicap (n = 718)
totaal	57	63	51	36
geslacht				
man	58	64	50	36
vrouw	56	63	51	36
leeftijd				
12-19 jaar	75	75	79	–
20-34 jaar	66	69	62	44
35-49 jaar	57	62	51	36
50-64 jaar	49	56	44	36
65-79 jaar	41	47	42	31
hoogst voltooide opleiding (≥ 25 jaar)				
laag	38	45	36	27
middelbaar	54	58	49	45
hoog	68	70	66	46
ervaren gezondheid				
uitstekend/(zeer) goed	60	64	52	46
matig/(zeer) slecht	32	42	38	25

vet = significant verschil met mensen zonder fysieke handicap ($p < 0,05$), – = te weinig respondenten

Bron: CBS (GE '12)

Het hebben van een handicap heeft verband met minder sportdeelname. Ook mensen met een lichte fysieke handicap doen vaak al minder aan sport dan mensen zonder handicap. Uitzondering daarop zijn de 12-34-jarigen en de hoger opgeleiden met een lichte fysieke handicap. Zij sporten evenveel als mensen zonder handicap.

Het type handicap heeft eveneens invloed. Mensen met een motorische handicap doen minder aan sport dan mensen met een auditieve of visuele handicap (Von der Heijden et al. 2013). Het hebben van een chronische aandoening heeft beperkt effect op sportdeelname. Bij jongere leeftijdsgroepen is de sportdeelname van mensen met een chronische ziekte 5 procentpunten lager. Bij 51-65-jarigen is het verschil groter (9 procentpunten; niet in tabel).

In hoeverre voelen mensen met fysieke beperkingen of chronische aandoeningen zich belemmerd in hun sportdeelname? Dit varieert sterk (tabel 4.3): ruim een vijfde (22%) geeft aan niet belemmerd te worden, maar een kwart (26%) ervaart ernstige belemmeringen door hun beperking of aandoening. Dit hangt sterk samen met de soort beperking of aandoening. Mensen met motorische beperkingen voelen zich veel vaker ernstig belemmerd dan mensen met visuele en/of auditieve beperkingen of mensen met een chronische aandoening.

Tabel 4.3

Mate waarin belemmeringen in het sporten ervaren worden, mensen met fysieke beperkingen of een chronische aandoening 6-79 jaar, 2012 (in procenten)

	totaal (n = 832)	motorische beperking (n = 388)	visueel en/of auditief (n = 124)	chronische aandoening (n = 461)
niet belemmerd	22	12	36	22
licht belemmerd	29	27	31	30
matig belemmerd	23	25	12	24
ernstig belemmerd	26	37	21	24
totaal	100	100	100	100

Bron: SCP/CBS (VTO'12)

Zowel persoonlijke als omgevingsfactoren kunnen sportdeelname belemmeren. Uit ander onderzoek blijkt dat 45% van de mensen met een matige of ernstige fysieke handicap zich belemmerd voelt door persoonlijke factoren, bijvoorbeeld wanneer ze een slechtere periode hebben (26%) of niet deel kunnen nemen vanwege lichamelijke beperkingen (19%; Von der Heijden et al. 2013). 41% ervaart belemmeringen vanuit de omgeving. Vaak is dit organisatorisch (33%) van aard, maar ook het sportaanbod (17%) of de invloed van de sociale omgeving (3%) bemoeilijkt deelname (Von der Heijden et al. 2013). Vooral de kosten van deelname en vervoer noemt men vaak als knelpunt.

Von der Heijden et al. (2013) hebben ook de sportdeelname door mensen met een verstandelijke handicap onderzocht. Driekwart van de mensen met een lichte of matige verstandelijke handicap doet mee aan sportieve activiteiten, waarvan het merendeel wekelijks. Bewoners van instellingen doen minder aan sport en bewegen dan verstandelijk gehandicapten die zelfstandig, bij familie of in een kleinschalige voorziening wonen. De helft van de sporters met een verstandelijke handicap ervaart geen belemmeringen om te gaan sporten. Als ze wel belemmeringen ervaren, dan is dit vaak van persoonlijke aard (33%), doordat ze te weinig zelfvertrouwen hebben of doordat lichamelijke beperkingen hen tegenhouden. Een kwart (24%) ervaart belemmeringen vanuit de omgeving, zoals begeleiding bij het sporten, organisatorische aspecten (tijdstip, vervoer) of sociale steun.

4.3 Beoefening van diverse takken van sport⁶

De Gezondheidsmonitor Volwassenen biedt door de grote omvang van dit databestand de mogelijkheid de beoefening van de twintig meest beoefende sporttakken uit te splitsen naar diversiteit van achtergrondkenmerken, waaronder opleidingsniveau en het hebben van diverse handicaps (tabel 4.4, zie bijlage B4.1 voor meer sporttakken, te vinden via www.scp.nl bij het desbetreffende rapport). Fitness is de meest beoefende sport bij volwassenen (22%), gevolgd door hardlopen (12%), tennis (5%) en zwemmen (5%). Dat fitness en hardlopen populair zijn, is al langere tijd zichtbaar. De populariteit van zwemmen is de afgelopen tien jaar echter duidelijk afgenomen (Van den Dool 2014a). Mannen doen vaker aan hardlopen, voetbal en diverse vormen van fietsen (toerfietsen, wielrennen, mountainbike), terwijl vrouwen meer doen aan fitness/aerobics, zwemmen, gymnastiek of yoga. Veel sporttakken worden meer door 20-49-jarigen beoefend dan door 50-plussers. Vooral bij hardlopen, voetbal en andere teamsporten, aerobics en paardensport is dit zichtbaar. Uitzonderingen hierop zijn zwemmen, gymnastiek en golf. De verschillen naar opleiding zijn bij veel sporten zichtbaar: hoogopgeleide sporters zijn vaker vertegenwoordigd in diverse sporten dan lager opgeleiden. Dit is naar verwachting het geval bij sporten als tennis of golf, maar ook fitness, hardlopen en yoga kennen meer hoogopgeleide deelnemers. Alleen bij gymnastiek en wandelen zijn de verhoudingen gelijkwaardiger. Dit kan komen doordat deze sporten vooral oudere deelnemers kennen, die verhoudingsgewijs vaker lager opgeleid zijn.

Zoals verwacht ligt de deelname aan veel sporttakken hoger onder sporters met een goede gezondheid dan bij hen die hun eigen gezondheid als minder goed ervaren. Ook hier laat gymnastiek een ander beeld zien, en dat is waarschijnlijk gerelateerd aan de leeftijd van de deelnemers en hun gezondheidservaring. Het hebben van een matige of ernstige beperking leidt bij alle sporten tot een lagere deelname, met uitzondering van gymnastiek. Zwemmen doen mensen met een matige of ernstige beperking in vergelijkbare mate. Mensen met matige of ernstige visuele of auditieve beperkingen doen vaker aan de meeste sporten mee dan mensen met een motorische beperking.

Tabel 4.4
Twintig meest beoefende takken van sport naar achtergrondkenmerken, sporters 20-79 jaar, 2012 (in procenten)

	totaal	geslacht		leeftijd			hoogst voltooide opleiding		
		man	vrouw	20-49 jaar	50-64 jaar	65-79 jaar	laag	middelbaar	hoog
(n)	352.285	161.612	190.673	129.394	92.582	130.309	145.532	100.332	95.746
fitness	21,8	20,9	22,7	24,6	20,4	15,3	15,9	23,5	26,5
hardlopen	12,2	13,2	11,3	17,0	8,5	2,7	5,4	12,1	19,7
tennis	5,0	5,4	4,7	4,6	5,7	5,3	2,9	4,5	7,8
zwemmen	4,9	3,4	6,4	4,5	5,0	6,1	4,5	4,6	5,6
voetbal	4,8	9,0	0,7	7,7	1,7	0,4	2,8	6,5	5,2
yoga	2,7	0,6	4,9	2,8	3,0	2,1	1,5	2,2	4,6
toerfietsen	2,2	2,8	1,6	1,8	2,8	2,2	1,9	2,0	2,6
aerobics	1,9	0,1	3,8	2,6	1,4	0,7	1,2	2,3	2,4
gymnastiek	1,7	0,7	2,7	0,8	1,8	4,4	2,4	1,3	1,2
wandelen	1,7	1,1	2,3	1,1	2,6	2,4	1,8	1,7	1,7
wielrennen	1,6	2,6	0,5	2,1	1,2	0,4	0,6	1,4	2,8
golf	1,5	2,0	1,0	0,7	2,1	2,9	0,8	1,2	2,6
dansen	1,5	0,5	2,4	1,7	1,1	1,3	1,0	1,5	1,9
volleybal	1,2	1,4	1,1	1,4	1,3	0,5	0,6	1,4	1,7
paardensport	1,1	0,3	1,8	1,6	0,6	0,2	0,6	1,4	1,3
mountainbike	1,0	1,8	0,3	1,5	0,6	0,1	0,4	1,2	1,4
hockey	0,9	1,0	0,8	1,4	0,3	0,1	0,1	0,7	1,9
squash	0,9	1,5	0,3	1,4	0,4	0,0	0,2	0,7	1,7
badminton	0,8	0,9	0,6	0,8	0,9	0,5	0,4	0,8	1,0
schaatsen	0,5	0,8	0,2	0,5	0,6	0,3	0,2	0,5	0,8

Tabel 4.4 (vervolg)

	ervaren gezondheid		motorische beperking			visuele beperking			auditive beperking		
	gaat wel, (zeer) slecht	(zeer) goed	geen	licht	matig/ ernstig	geen	licht	matig/ ernstig	geen	licht	matig/ ernstig
(n)	86.959	261.347	264.759	43.461	32.019	281.727	40.924	18.107	274.706	49.884	13.571
fitness	16,7	23,3	23,2	17,3	14,1	22,6	19,7	15,1	22,8	18,5	13,0
hardlopen	4,1	14,5	14,3	4,4	2,0	13,2	8,6	5,5	13,3	7,8	4,4
tennis	2,0	5,9	5,8	2,2	0,7	5,4	3,9	2,3	5,3	3,8	2,1
zwemmen	4,6	5,0	4,8	5,7	4,8	5,0	4,6	4,2	5,0	4,9	3,8
voetbal	1,7	5,7	5,6	1,6	0,5	5,3	3,0	1,9	5,3	2,7	2,0
yoga	2,0	2,9	2,9	2,4	1,4	2,8	2,6	1,7	2,9	2,2	1,5
toerfietsen	1,6	2,3	2,3	1,7	1,3	2,2	2,3	2,0	2,2	2,3	1,7
aerobics	1,1	2,2	2,1	1,5	0,6	2,9	1,7	1,1	2,1	1,2	0,6
gymnastiek	2,4	1,5	1,4	2,7	3,5	1,6	2,0	2,0	1,6	2,4	2,2
wandelen	1,4	1,8	1,7	2,0	1,1	1,7	2,0	1,7	1,7	2,0	1,3
wielrennen	0,4	1,9	1,9	0,4	0,2	1,8	0,8	0,3	1,7	1,2	0,4
golf	0,7	1,7	1,7	0,8	0,3	1,6	1,0	0,6	1,6	1,3	0,7
dansen	1,0	1,6	1,6	1,2	0,7	1,5	1,3	0,7	1,5	1,3	0,7
volleybal	0,5	1,5	1,4	0,5	0,1	1,3	0,8	0,7	1,3	1,0	0,5
paardensport	0,7	1,2	1,2	0,7	0,3	1,2	0,7	0,4	1,2	0,7	0,5
mountainbike	0,3	1,2	1,2	0,4	0,1	1,1	0,6	0,4	1,0	1,0	0,4
hockey	0,2	1,1	1,1	0,2	0,0	1,0	0,5	0,2	1,0	0,4	0,1
squash	0,3	1,1	1,0	0,2	0,0	1,0	0,4	0,1	1,0	0,4	0,1
badminton	0,4	0,9	0,8	0,6	0,2	0,8	0,7	0,4	0,8	0,8	0,4
schaatsen	0,1	0,6	0,6	0,1	0,0	0,6	0,3	0,2	0,5	0,5	0,1

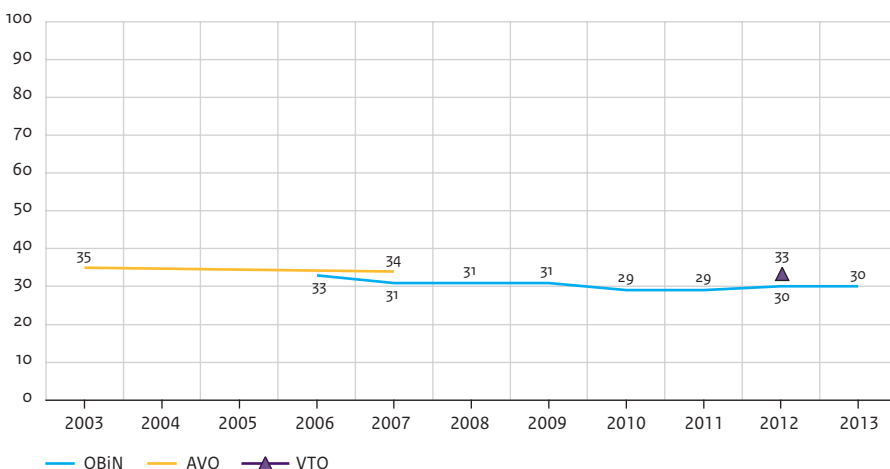
Bron: GGD'en/CBS/RIVM (Gezondheidsmonitor Volwassenen '12)

4.4 Organisatievorm van de sportbeoefening

Ongeveer een derde van de bevolking is lid van een sportvereniging (figuur 4.4). Hierin is sinds 2003 weinig verandering waar te nemen, ondanks de lichte stijging in sportdeelname in diezelfde periode. Het verenigingslidmaatschap bij jongeren tot en met 18 jaar is toegenomen, maar bij de volwassenen is dat stabiel gebleven (Collard en Pulles 2014; Tiessen-Raaphorst en Van den Dool 2012).

Figuur 4.4

Lidmaatschap van een sportvereniging, bevolking 6-79 jaar, 2003-2013 (in procenten)

Bron: SCP (AVO'03); SCP/CBS (AVO'07); SCP/CBS (VTO'12); Mulier Instituut (OBiN'06-'13)

Lidmaatschap van een sportvereniging (33% van de bevolking was lid in 2012 volgens het VTO) is echter allang niet meer de overheersende wijze van sportbeoefening. Vaker beoefent men sport alleen (50%) of in een zelfgeorganiseerde groep van vrienden of kennissen (38%, tabel 4.5). Bijna een op de vijf (18%) sport bij een commerciële sportaanbieder (vaak een fitnesscentrum, maar dit kan ook een zwembad, manege, skihal enz. zijn) en 14% is actief in een ander verband (via sociaal cultureel werk, bedrijfssport, schoolsport, een sportvakantie enz.). In totaal sport 45% van de bevolking in georganiseerd verband, dat wil zeggen als lid van een sportvereniging of als abonnee of klant van een commerciële sportaanbieder (niet in tabel, zie ook Hendriksen en Hoogerwerf 2013).

Mannelijke sporters en jongere sporters zijn vaker actief in de sportvereniging dan vrouwen en oudere sporters. Alleen sporten wordt vanaf 20 jaar populair en blijft dat op oudere leeftijd. Waar jongere individuele sporters vooral hardlopen, gaan 50-plussers alleen wandelen, fietsen en zwemmen. Hogeropgeleiden sporten vaker alleen, in de andere sportverbanden zijn lager, middelbaar en hoger opgeleiden in vergelijkbare mate actief.

Tabel 4.5

Verband van sportbeoefening, naar achtergrondkenmerken van sporters, bevolking en sporters^a
6-79 jaar, 2012 (in procenten; n = 3047)

	alleen/ ongeorga- niseerd	informele groep	sport- vereniging	fitnesscentrum/ commerciële sportaanbieder	overige verbanden
bevolking	50	38	33	18	14
sporters ^a	63	49	43	24	18
geslacht			*		
man	64	50	47	20	18
vrouw	62	47	39	27	18
leeftijd	*		*		*
6-11 jaar	40	42	74	20	35
12-19 jaar	49	52	72	18	22
20-34 jaar	69	56	43	30	13
35-49 jaar	69	48	33	25	16
50-64 jaar	69	45	29	21	16
65-79 jaar	61	45	32	21	19
opleidingsniveau (≥ 25 jaar)	*				
lager	61	43	30	18	17
middelbaar	66	49	31	22	13
hoger	76	52	37	29	16
gezondheid		*	*		
(zeer) goed	63	50	46	23	17
niet goed/niet slecht of (zeer) slecht	59	40	26	26	25
fysieke beperking/ chronische aandoening			*		
ja	62	46	32	23	22
nee	63	49	47	24	17
belemmerd bij het sporten ^b		*	*		
geen/licht last	60	52	39	24	19
matig/ernstig last	64	37	24	22	27

a Heeft in de afgelopen 12 maanden minstens 12 keer gesport (n = 2305).

b Alleen van personen met fysieke beperking of chronische aandoening (n = 589).

* = significant verschil (p = < 0,05)

Bron: SCP/CBS (VTO'12)

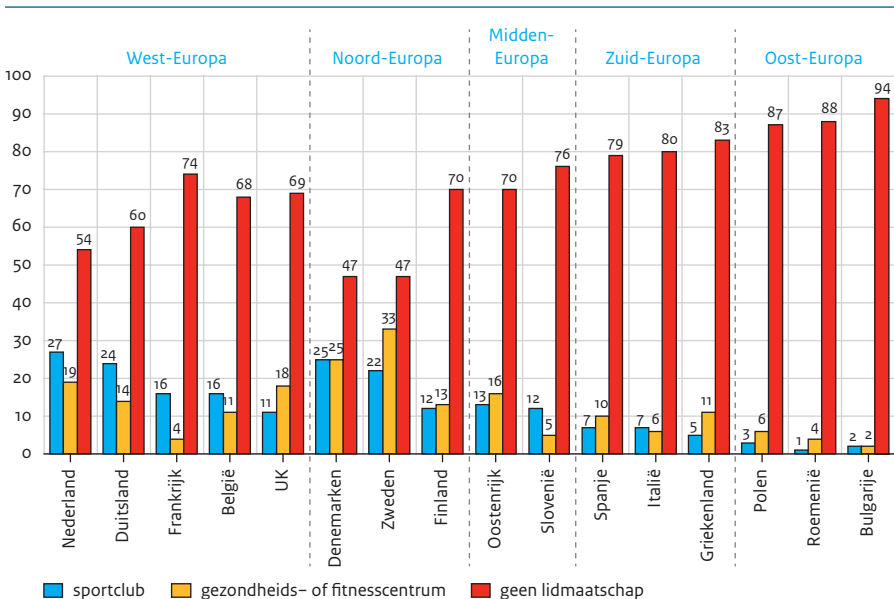
Sporters met een slechtere gezondheid of beperkingen zijn veel minder vaak actief bij een sportvereniging dan sporters zonder deze belemmeringen, al is er wel een verschil te zien naar de ernst. Sporters met beperkingen, die zich matig tot ernstig belemmerd voelen in de sport, zijn vaak actief in een ander verband, veelal via het medische circuit zoals een revalidatiecentrum, zorginstelling of via medische fitness (cijfer niet in tabel).

Kader 4.2 Sportverbanden in Europa

De organisatievorm waarin mensen hun sport beoefenen verschilt tussen landen. Nederland, Duitsland, Denemarken en Zweden kennen het grootste aandeel verenigingslidmaatschap (figuur 4.5). In de Europese Unie ligt het lidmaatschap van een sportclub gemiddeld op 12% van de bevolking (Directorate-General for Education and Culture 2014). 11% van de bevroagde Europeanen sport in een gezondheids- of fitnesscentrum (19% van de Nederlanders geeft aan dit te doen). De organisatiegraad van sportdeelname in Nederland is hoog: slechts 54% van de Nederlanders geeft in dit onderzoek aan voor het sporten geen lid te zijn van een club of andere aanbieder, het Europese gemiddelde ligt op 74%. Alleen Denen en Zweden sporten nog vaker in georganiseerd verband. In beide landen geeft 47% aan geen lid te zijn van een club of centrum voor hun sportbeoefening.

Figuur 4.5

Verband van sportbeoefening, bevolking 15 jaar en ouder, selectie van Europese landen, 2013 (in procenten)

Bron: Eurobarometer*14

Gezelschap

Als sporters samen met anderen actief zijn, met wie is dat dan? De meeste sportactiviteiten doet men met kennissen (43%; zie tabel 4.6). Dat kunnen vrienden zijn, maar ook medesporters op een sportvereniging. Ruim een derde van de sportactiviteiten onderneemt men alleen (36%) en een op de zeven (14%) heeft men samen met familie gedaan. Dit kan een gezamenlijke fiets- of wandeltocht zijn, een familie-uitje waarin men heeft gebowld of gemidgetgolft, of activiteiten tijdens de vakantie zoals zwemmen of badmintonnen. Jongeren doen naar verhouding weinig sportactiviteiten alleen (17%). Vaker zijn ze actief met kennissen (51%), zoals op de sportvereniging, of met de eigen gezinsleden (21%). Met het ouder worden, neemt het alleen sporten toe, maar blijft het sporten met kennissen de belangrijkste gezelschapsvorm.

Tabel 4.6

Gezelschap bij sportdeelname, alle sportactiviteiten 12-79 jarigen, 2011 (in procenten; n = 2904)

	totaal	geslacht		leeftijd		
		man	vrouw	12-19 jaar	20-49 jaar	50-79 jaar
alleen	36	37	35	17	37	41
gezinsleden	14	14	15	21	14	12
kennissen	43	45	42	51	43	42
familie en kennissen	6	5	8	11	6	5

Bron: SCP/CBS (TBO'11)

4.5 Deelname aan training en wedstrijden

In welk georganiseerd verband men ook aan sport doet, vaak is deelname aan trainingen, lessen, competitie, toernooien en sportevenementen mogelijk. Bijna de helft (46%) van de bevolking en zes op de tien sporters (60%) doet hieraan mee (tabel 4.7). Het meedoen aan lessen of trainingen is daarbij het populairste (49%), gevolgd door competities (25%) en toernooien of sportevenementen (21%). Mannelijke en vrouwelijke sporters doen vrijwel even vaak mee aan het geheel van dit soort activiteiten, maar mannen doen vaker aan competitie en toernooien, terwijl vrouwen vaker trainingen of lessen volgen.

Trainingen, competitie en evenementen zijn vooral het terrein van jongeren en hogeropgeleiden. 94% van de 6-11-jarige sporters, 81% van de 12-19-jarige sporters en 61% van de hogeropgeleide sporters doet mee aan deze activiteiten, bij de 50-plussers en sporters met een middelbaar of lager opleidingsniveau is dit minder dan de helft. Sporters met een slechtere gezondheid (45%) of met een chronische aandoening of beperking (50%) doen ook minder aan trainingen en wedstrijden.

Tabel 4.7

Deelname aan training en wedstrijden, naar achtergrondkenmerken van sporters, bevolking en sporters^a 6-79 jaar, 2012 (in procenten; n = 3047)

	deelname aan training, les, competitie, toernooien of sportevenementen	waarvan deelname aan		
		les of training	competitie	toernooien of sportevenementen
gehele bevolking	46	37	18	16
sportende bevolking ^a	60	49	25	21
geslacht		*	*	*
man	59	44	30	25
vrouw	61	55	19	16
leeftijd	*	*	*	*
6-11 jaar	94	92	37	33
12-19 jaar	81	68	55	42
20-34 jaar	61	50	26	21
35-49 jaar	51	39	16	16
50-64 jaar	47	35	13	11
65-79 jaar	47	34	-	-
opleidingsniveau (≥25 jaar)	*	*		
lager	43	32	13	-
middelbaar	45	33	17	13
hoger	61	48	20	20
gezondheid	*	*	*	*
(zeer) goed	62	51	26	22
niet goed/niet slecht of (zeer) slecht	45	36	13	10
fysieke beperking/chronische aandoening	*	*	*	
geen	63	52	27	22
wel	51	41	17	15
belemmerd bij het sporten ^b	*			
geen/licht last	56	46	19	17
matig/ernstig last	43	35	-	-

a Heeft afgelopen 12 maanden minstens 12 keer gesport.

b Alleen van personen met fysieke beperking of chronische aandoening (n = 589).

* = significant verschil (p = < 0,05); - = te klein aantal respondenten

Bron: SCP/CBS (VTO'12)

4.6 Conclusie

De sportdeelname is de afgelopen jaren licht gestegen. Driekwart van de bevolking doet twaalf keer per jaar of vaker aan sport (75%) en ruim de helft (56%) sport wekelijks of vaker (56%). Volgens het Vrijtijdsomnibus (VTO)-onderzoek sport 75% van de Nederlanders 12 keer per jaar of vaker. Puur op basis van dit percentage zou men kunnen denken dat daarmee de ambitie van de sportsector ('van 65% naar 75%' (NOC*NSF 2012)) gehaald is. Deze conclusie is echter niet terecht: het VTO-onderzoek is in 2012 voor het eerst uitgevoerd en blijkt ten opzichte van andere onderzoeken in een hoge sportdeelname te resulteren. Hiervoor zijn diverse methodologische verklaringen (zie Van den Dool et al. 2014). De uitkomsten zijn dus niet zonder meer met andere onderzoeken te vergelijken. Andere onderzoeken laten in de afgelopen jaren een lichte stijging in sportdeelname zien. Of zich dit doorzet zullen toekomstige metingen uitwijzen.

Een belangrijke constatering is dat een kwart (25%) van de Nederlanders tussen 6 en 79 jaar niet of nauwelijks aan sport doet en bijna een op de vijf (19%) wel sport, maar niet iedere week. Verschillen in sportdeelname naar sociaal-demografische achtergrondkenmerken zijn hardnekkig. Leeftijd, opleidingsniveau en gezondheid blijven belangrijke determinanten van sportdeelname (Tiessen-Raaphorst 2014a), waarbij de verschillen in sportdeelname tussen jong en oud sinds 2001 kleiner zijn geworden, maar tussen lager en hoger opgeleiden juist iets zijn toegenomen. Meer mensen met een matige of ernstige fysieke handicap zijn de afgelopen jaren wekelijks aan sport gaan doen, maar hun sportdeelname is nog veel lager dan door mensen zonder handicap.

De lichte groei in sportdeelname is niet zichtbaar in de groei van het sporten in verenigingsverband (33% van de bevolking is lid van een sportvereniging). Bijna de helft van de sporters is lid van een sportvereniging of andere sportaanbieder. De combinatie van lessen, trainingen en soms competitie zorgt bij georganiseerde sporters voor frequente sportdeelname. Vaak kiezen sporters ervoor alleen te sporten of zelf een groepje om zich heen te organiseren. Dit blijkt ook uit het type sporten dat populair is. Hardlopen, fietssport en wandelsport zijn sporten die men bij uitstek kan doen op het moment dat het uitkomt. Dat men vooral deze sporten veel beoefent, is een trend die al langer zichtbaar is.

De reden dat mensen afhaken is divers en ligt vaak buiten de invloedssfeer van de sport (Van den Dool 2014b; Tiessen-Raaphorst 2014b; Hendriksen en Hoogwerf 2013; Elling en Kemper 2011; Breedveld 2006). Prioriteit geven aan andere tijdsbesteding – zowel in de vrije tijd als vanwege verplichtingen op school, werk of in het gezin –, het missen van een sportmaatje, een lichamelijke beperking, financiële belemmeringen of het missen van sportief kapitaal – niet opgegroeid met sport of ouders/mensen in de omgeving sporten niet – maken het realiseren van een stijging in de sportdeelname tot een lastige klus. Daar staat tegenover dat Nederlanders gezondheid het allerbelangrijkste vinden in het leven (Kooijker en Hoeymans 2014). Sport kan daarin een rol spelen. Hoe mensen die het belangrijk vinden om gezond te leven, zover te krijgen dat ze hun gedrag hierop aanpassen, is de uitdaging.

Noten

- 1 Het VTO zal herhaald worden in 2014 en 2016. Daarna zullen de eerste uitspraken over trends gedaan kunnen worden. Waar ontwikkelingen over de tijd gewenst zijn, gebruiken we in dit hoofdstuk gegevens van Ongevallen en Beweging in Nederland (OBiN) van TNO, VeiligheidNL en het Mulier Instituut.
- 2 In de vorige Rapportages sport baseerden we de ontwikkelingen in sportdeelname op het aanvullend voorzieningengebruik onderzoek (AVO). Dit onderzoek is echter na 2007 niet meer herhaald. Deze beëindiging samen met de discussie over de data-infrastructuur in de sport (Tiessen-Raaphorst en De Haan 2012) heeft geleid tot de selectie van een aantal nieuwe databronnen. De gezondheidsenquête (GE) van het CBS en de Vrijtijdsomnibus (VTO) van het SCP en het CBS zijn als leidend aangewezen. Deze kijken echter in vraagstellingen en onderzoeksmethodes af van het AVO, waardoor trends niet een op een doorgetrokken kunnen worden (zie Van den Dool et al. 2014 voor meer informatie).
- 3 De uitkomst voor minstens 12 keer per jaar sporten op basis van de VTO ligt in 2012 met 75% voor de bevolking van 6-79 jaar hoger dan de uitkomsten op basis van OBiN voor dat jaar of voor de verwachte trend op basis van AVO. Hiervoor zijn diverse verklaringen te geven, waaronder respondentbenadering en genoemde takken van sport op het toonblad (voor meer informatie zie Van den Dool et al. 2014). Volgende metingen van het VTO in 2014 en 2016 zullen laten zien hoe die trend zich ontwikkeld.
- 4 De Eurobarometer is momenteel de enige bron van informatie over sportdeelname in verschillende Europese landen. Er is echter wel commentaar op. Zo blijkt het lastig om het begrip sport voor alle landen op dezelfde wijze te definiëren, waardoor verschillen in uitkomsten ontstaan, die wellicht in werkelijkheid anders liggen. Ook is sport niet in alle landen op dezelfde wijze georganiseerd. Nederland scoort hoog op sportverenigingslidmaatschap, maar dit komt door de organisatie van de sport in Nederland.
- 5 GE en VTO bevragen sport op verschillende manieren (zie www.scp.nl/bronnen). Hierdoor komen uitkomsten niet overeen.
- 6 Met dank aan het RIVM voor het analyseren van de gegevens.